

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО РОБОТИ З ПОПЕРЕДЖЕННЯ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ УЧНІВ

Анатолій ТУРЧАК

У статті розглядаються сучасні підходи щодо змісту професійної підготовки вчителя фізичної культури до роботи з попередження девіантної поведінки учнів.

Ключові слова: підготовка вчителя, профілактична робота, девіантна поведінка учнів.

Гуманізація освіти вимагає якісно нового підходу до потреб кожної особистості, формування стійких мотивацій до здорового способу життя та позитивної соціальної поведінки. У формуванні всебічно гармонійно розвиненої особистості важливе місце відводиться зміцненню здоров'я підростаючого покоління, що закладається з дитинства у школі, через яку, за умови обов'язковості загальної освіти, проходять усі діти. Тому здоров'я кожної особистості значною мірою залежить від ефективності оздоровчої роботи у школі, складовою якої є професійна діяльність вчителя фізичної культури з попередження девіантної поведінки учнів загальноосвітніх навчальних закладів різних типів.

Актуальною у цьому напрямі є проблема набуття учнями спеціальних знань, умінь і навичок здорового способу життя, формування у них пріоритету здоров'я, що має посісти одне з чільних місць у системі їхніх найвищих особистісних цінностей. Успішне розв'язання означеної проблеми можливе за умови якісної підготовки вчителів фізичної культури до профілактики поширення тютюнопаління, зловживання алкоголем, вживання наркотичних засобів, психотропних та одурманювальних речовин, які є основними факторами загострення криміногенної ситуації і антигромадських проявів у молодіжному середовищі.

Метою даної статті є аналіз сучасних підходів щодо змісту професійної підготовки вчителя фізичної культури до роботи з попередження девіантної поведінки учнів.

У психолого-педагогічній літературі проблему професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури досліджували такі науковці: Г. Д. Бабушкін, А. І. Бурханов, Е. С. Вільчковський, Г. Р. Генсерук, Л. О. Демінська, А. Й. Ємець, В. М. Корецький, А. П. Конох, П. В. Красавцев, А. М. Кузьмін, О. В. Петунін, І. М. Струнін, Л. П. Сущенко, Б. М. Шиян, В. Е. Шмельов та ін. Організаційно-методичне вирішення завдань підготовки учителів фізичної культури пов'язане з необхідністю впровадження у систему діяльності вищих навчальних закладів нових навчальних планів, програм, освітніх технологій. Проблема підготовки майбутніх учителів фізичної культури, формування їхньої професійної компетентності та педагогічної майстерності є актуальною та вимагає свого теоретичного і практичного вирішення.

Підготовка майбутніх вчителів фізичної культури до роботи з попередження девіантної поведінки школярів не мислима без знання їх психологічної характеристики (Г. Г. Аракелов, М. М. Жаріков, Є. Ф. Зеєр, М. І. Зюбін, В. А. Крутецький та ін.), без опори на психологічну концепцію про вирішальну роль стосунків і діяльності особистості у процесі її формування (Б. Г. Ананьєв, О. Г. Ковальов, О. М. Леонтьєв, В. М. Мясищев, С. Л. Рубінштейн та ін.), без зв'язку морального виховання з розвитком особистості (Є. І. Драніщева, Д. В. Колесов, І. С. Кон, Л. Ф. Соболев, Л. І. Рувінський, А. Г. Хрипкова та ін.), без розуміння проблем профілактики відхилень у поведінці учнів (Н. І. Агетик, Н. О. Грінченко, Л. Х. Козаков, Т. М. Малихіна, В. М. Оржеховська, В. О. Татенко, М. М. Фіцула), без знання закономірностей розвитку і функціонування психіки у процесі цілеспрямованої активності суб'єкту (Д. М. Узнадзе).

Включення учнів в активну фізкультурно-спортивну діяльність відкриває перед вчителем фізичної культури широкі можливості практично реалізувати їх ідейно-моральні мотиви, сприяє досягненню ними поставлених завдань і мети.

Виникненню зацікавленості до занять фізичними вправами сприяють емоційне проведення всіх форм фізкультурно-оздоровчих занять, оснащення й естетичне оформлення матеріально-спортивної бази навчального закладу, максимальна активізація діяльності учнів, за рахунок використання у педагогічному процесі нетрадиційних форм організації занять: проведення ділових та рольових ігор, вирішення проблемних ситуацій, виконання творчої самостійної роботи. У процесі активної взаємодії відбувається перебудова мотиваційної структури окремих учнів.

У практичній роботі педагогічних колективів, і, зокрема, вчителів фізичної культури з попередження девіантної поведінки учнів виявлені такі недоліки:

– мета фізичного виховання школярів розуміється вузько, що приводить до формального виконання вимог навчальної програми. Посередні навчальні нормативи не дають можливості диференційовано підходити до вирішення виховних завдань. Перевага найчастіше надається методиці викладання фізичної культури, а не вихованню у учнів ціннісних орієнтацій на фізичне і моральне удосконалення особистості. При цьому, розвитку їх морально-вольових якостей і формуванню особистісних переконань відводиться другорядна роль, оскільки у школі зберігається кількісний критерій оцінки успішності учня і роботи вчителя. Незадовільний стан фізичного виховання компенсується простим збільшенням фізичного навантаження, моторної щільності уроків, що шкодить творчому застосуванню педагогом отриманих знань, умінь і навичок шляхом організації самостійних занять фізичними вправами;

– спостерігається слабка зацікавленість учнів у фізкультурно-масовій і спортивній роботі у школі та за місцем проживання;

– не завжди рівень професіоналізму, педагогічна й особливо психологічна підготовка вчителів фізичної культури відповідає сучасним вимогам навчально-виховного процесу;

– у більшості шкіл відсутня цілеспрямована профілактично-виховна робота з даної проблеми, незважаючи на значну кількість учнів, схильних до девіантної поведінки;

– педагогічні колективи, батьки, громадськість втратили контроль над школярами із групи ризику, де деформація ціннісних установок неминуха, оскільки тривале перебування у середовищі з негативною спрямованістю детермінує їхні соціальні якості;

– слабкий зв'язок школи і позашкільних виховних установ з неблагополучними родинами, що приводить до ускладнення конфліктно-стресової психологічної ситуації;

– командно-адміністративні методи педагогічного впливу, знеособленість і формалізм у профілактичній роботі, незнання мотивів, причин і факторів залучення учнів до різноманітних зловживань та девіантної поведінки виключає можливість ефективного виховного впливу, що веде до прагнення деяких учителів позбутися важковихованих підлітків шляхом переведення їх в інші навчальні заклади;

– загальне негативне положення у школах ускладнюється слабкою матеріально-спортивною базою і вкрай незадовільним фінансуванням фізкультурно-масової та спортивно- оздоровчої роботи.

Система фізичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах потребує реформування таким чином:

– удосконаленням програмно-методичного забезпечення урочних форм фізичного виховання;

– широкою пропагандою та використанням у навчально-виховному процесі традиційних і нетрадиційних засобів фізичної культури;

– зміною критеріїв оцінки навчальних досягнень учнів з фізичного виховання – відходом від оцінювання за рівнем фізичної підготовленості, наданням переваги фіксуванню особистого прогресу відповідних показників, усебічним стимулюванням набуття спеціальних знань та рухових здібностей для самостійних занять фізкультурно - спортивною діяльністю, підтримкою постійного інтересу до них, формуванням глибокого розуміння суті фізичного виховання;

– забезпеченням послідовності фізичного виховання у закладах початкової, загальної, середньої професійно-технічної та вищої освіти;

– зміцненням матеріально-технічної бази і забезпечення навчальних закладів необхідним спортивним інвентарем та обладнанням;

– підготовкою і випуском підручників з фізичного виховання для усіх класів, практичних рекомендацій до самостійних занять фізичними вправами дітей, підлітків та молоді;

– переорієнтацією роботи вчителів фізичної культури і всього педагогічного колективу на організацію у кожному навчальному закладі різноманітних фізкультурно-оздоровчих заходів у режимі дня;

– розгортанням та активізацією діяльності у загальноосвітніх навчальних закладах фізкультурно-спортивних і громадських організацій, що мають стати первинною ланкою профілактичної роботи з попередження девіантної поведінки учнів [3].

Фахівці у галузі фізичного виховання відзначають, що на теперішній час у теорії та практиці фізичного виховання існує низка суперечностей: між зростанням вимог щодо рівня підготовки майбутніх учителів фізичної культури у вищому навчальному закладі та недостатнім рівнем їхньої готовності до професійної діяльності; між орієнтацією на нові моделі навчально-виховного процесу у вищій школі та традиційним змістом, формами і методами підготовки майбутніх учителів; між потребою у підвищенні ефективності функціонування системи фізичного виховання в Україні та недосконалістю її окремих елементів [2].

Процес підготовки вчителя фізичної культури розглядається у нерозривному зв'язку зі змістом його майбутньої професійної діяльності. Тому актуальним завданням вивчення проблеми є аналіз професійної діяльності педагога, на основі якого можна вести спрямований пошук механізмів формування виховного впливу.

Діюча система вищої освіти не позбавлена авторитаризму, що у підготовці фахівця характеризується регламентацією навчальних планів і програм, значною кількістю обов'язкових аудиторних занять, а у вихованні – відсутністю співпраці та співтворчості викладача і студента. Відповідно, вона не сприяє самоосвіті та самовдосконаленню майбутнього педагога, розвитку його мобільності і готовності до професійної діяльності у сучасних умовах.

Визначаючи завдання сучасної освіти В. Г. Кремень вважає, що „освіта має готувати розвинену, самостійну, самодостатню особистість, яка б керувалась у житті не страхом, а власними переконаннями і самостійним свідомим аналізом...”, „...здатну сприймати зміни, творити зміни, розцінювати змінність як органічну складову власного способу життя. Інноваційний характер сучасної цивілізації і сучасної економіки потребує інноваційного типу людини, яку може виховати лише інноваційна за своєю сутністю освіта” [1].

Фахова підготовка вчителя фізичної культури, його компетентність та освіченість, вміння активно і творчо вирішувати складні питання роботи з попередження девіантної поведінки учнів стають можливими за умови реалізації шляхів підвищення його соціально-педагогічного досвіду. А саме:

- організація всіх форм діяльності вчителя на діагностичній основі з урахуванням його запитів і потреб, рівня професіоналізму, особливостей регіону, самооцінки і самоаналізу;

- урахування досягнень науки і передового педагогічного досвіду;
- глибокий аналіз результативності роботи та основних вимог щодо шкільного курсу „Фізична культура”;
- включення педагогів у самоосвітню діяльність.

При цьому, у фаховій підготовці вчителя фізичної культури слід враховувати, що на сучасному етапі розвитку психолого-педагогічного знання вчені, які будують свої дослідження у логіці суб’єкт-суб’єктних відносин, дійшли висновку – будь-який вияв девіантної поведінки учня може бути виправленим психолого-педагогічними засобами. Проте, залежно від складності причин виникнення девіантної поведінки, на її подолання необхідні різні засоби й часові терміни.

Як показав аналіз спеціальної літератури та практичний досвід, епізодичних дій педагогічного колективу з подолання девіантної поведінки учнів недостатньо, за короткий проміжок часу окремими прийомами виправити її неможливо. Найбільш дієвим шляхом подолання девіантної поведінки школярів має бути довгостроковий виховний процес, який включає сукупність різноманітних педагогічних, психологічних, соціальних і навіть медичних заходів. Оволодіння відповідною системою знань, формування умінь і навичок та набуття соціального досвіду профілактичної роботи є важливим аспектом професійної підготовки вчителя фізичної культури до діяльності з попередження девіантної поведінки учнів. Елективною компонентою навчальних планів підготовки фахівців з фізичного виховання має бути введення відповідних спецкурсів та спецсемінірів.

У більшості вищих педагогічних навчальних закладів за напрямом підготовки “Фізичне виховання*” на освітньо-кваліфікаційних рівнях бакалавр, спеціаліст, магістр викладаються навчальні дисципліни: “Спортивно-масова і фізкультурно оздоровча робота у школі”, “Організація та методика оздоровчої фізичної культури”, “Основи теорії і методики оздоровчого тренування”, “Рекреаційні аспекти фізичної культури”, види спорту та методики їх викладання тощо. Теорія і методика та зміст відповідних навчальних дисциплін допомагають майбутньому вчителю фізичної культури сформувати в учнів загальноосвітніх шкіл звичку до систематичних занять загальнодоступними фізичними вправами, що забезпечує оздоровчий ефект та сприяє зменшенню асоціальних виявів серед них.

Науково-педагогічний аспект цієї проблеми зумовлений потребами якісної підготовки висококваліфікованих фахівців. Питання готовності майбутніх учителів фізичної культури до роботи з попередження девіантної поведінки учнів вимагає свого теоретичного й практичного

вирішення експериментальним шляхом через визначення відповідних рівнів: *високий (креативний), середній (репродуктивний), низький (адаптивний)*, що має бути предметом подальшого наукового дослідження. Теоретичний аналіз проблеми дає підстави наголосити на необхідності адаптації новітніх виховних технологій профілактичної роботи до навчальних умов вищих педагогічних закладів освіти з урахуванням соціального досвіду та збереження національних традицій.

Таким чином, аналіз психолого-педагогічної і спеціальної літератури та сучасного стану проблеми дослідження свідчить, що підготовка вчителя фізичної культури до роботи з попередження девіантної поведінки учнів пов'язується, перш за все, з наявністю та рівнем реалізації професійно значущих знань, умінь, навичок, особистісних якостей. Важливими показниками, що характеризують професійну підготовку, є якість знань, високий рівень розвитку педагогічних умінь, належна спортивно-технічна підготовка, активна участь у громадському житті, повага до дітей та любов до своєї професії. Готовність вчителя фізичної культури до роботи з попередження девіантної поведінки школярів доцільно розглядати як інтегративне стійке утворення, яке проявляється на основі сформованості потреб і здібностей та характеризується соціально-нормативним рівнем перетворення суспільних відносин у систему функцій індивіда, що визначає його ставлення до діяльності та її результативність. Означені вище показники дають можливість об'єктивно визначити рівень професійної готовності майбутніх вчителів фізичної культури до наступної профілактичної роботи з попередження девіантної поведінки учнів.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Кремень В. Стратегічні напрями модернізації освіти і науки України / В. Кремень // Освіта України. – 2004. – № 41. – С. 4-5.
2. Шиян Б.М. Теоретико-методичні основи підготовки вчителів фізичного виховання в педагогічних навчальних закладах : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 „Професійна педагогіка” / Б.М. Шиян. – К., 1997. – 50 с.
3. Язловецький В.С., Турчак А.Л. Організація та методика оздоровчої фізичної культури. Навчальний посібник. Кіровоград: РВВ КДПУ імені Володимира Винниченка, 2007. – 284 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Турчак Анатолій Леонідович – кандидат педагогічних наук, професор кафедри педагогіки, декан факультету фізичного виховання Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Коло наукових інтересів: фізичне виховання учнівської та студентської молоді.